

УДК

Віталій Жадько, Петро Бідзіля

Запорізький державний медичний університет

suspilni14@ukr.net

САМОВИЗНАЧЕННЯ ЛЮДИНИ ЯК ЖИТТЄВА ПРОБЛЕМА

Ведучи мову про самовизначення людини, слід, найперше, чітко визначитись із визначенням тих понять, які дозволяють вирішити проблему на належному науковому рівні. Цього вимагає основне завдання філософії – закликати, спонукати, підштовхнути її до самопізнання засобами визначення шляху, йдучи яким по життю, можна досягти бажаних цілей. У свою чергу, цілі досягаються в тому разі, коли вони набувають понятійного статусу, позаяк поняття – «душа методу» (Гегель), який і є дороговказом. Отже, варто почати із визначень вихідних понять, як цього й вимагає, застерігаючи від софістики, закон тотожності. Пошлемось на деякі визначення безумовних авторитетів, оскільки такий метод домінує в філософії та науці тисячоліття.

Сенека, творчість якого фактично була використана для формування християнського шляху розвитку людини, відзначав: «Найголовніше наше завдання полягає в тому, щоб ми не слідували подібно скоту за вожаками стада, щоб ми йшли не туди, куди йдуть інші, а туди, куди повеліває обов'язок. Найбільші біди спричиняє нам те, що ми ...живемо не так, як того вимагає розум, а так, як живуть інші» [1, с.509]. Цілком очевидно, що це шлях самопізнання й самовдосконалення тих вроджених здібностей, які людина отримує як від свого природного народження, так і соціального розвитку.

Постає наступна проблема, яку сформулював І. Кант: «Що Я можу знати? Що Я повинен робити? На що Я можу сподіватись?». Мислитель дав свій варіант шляху пошуку відповідей. Ми виходимо з того, що від самого початку пробудження свідомості дитина промовляє: «Я знаю, Я хочу, Я можу». Це ніби підказка для дорослих не будувати виховний проект на відомій та повністю хибній авторитарній тезі: «Я – остання буква в алфавіті». Тут варто всіма наявними в філософії та педагогіці, соціальній психології засобами розкрити ті здібності, які й підштовхують дитину-**немовля (!) промовляти** від власного імені

та **умовляти** дорослих не руйнувати, а розвивати його **Я**. А дорослою є лише та людина, яка разом із фізичним дорослішанням доросла до розумно-вольового способу як власної життєдіяльності, так і відмови від лукавої спокуси надавати своєму розумінню саморозвитку загально-суспільного значення.

Це вкрай важливо саме для розуміння української філософсько-педагогічної думки, зміст якої влучно висловив Г. Сковорода: «Всяк ходи своїм шляхом». З одного боку, це начебто констатація властивого українській народній душі схильності до індивідуалізму, до хуторянства. Але, з іншого боку, це якраз бажання розвинути себе в такому типі суспільного устрою, який, по-перше, дозволяє проявитись індивідуальному розумові людини, по-друге, погоджується на пораду з боку інших в тому випадку, якщо не порушується власна автономна думка. Якщо ж вона ігнорується, тоді появляється бажання «ласки у сонця, у зірок прохати, та в світі їх ясним – себе показати». Звичайно, що не заради вихвалання, а заради того, щоб у належному соціумі і належним чином адекватно відповідати на «поклик Буття суцього», як любляв виражатись М. Гайдеггер.

Для підкріплення цих думок пошлемось на авторитетну думку лауреата Нобелівської премії К. Лоренца з медицини (галузь – етологія – наука про відносини між особинами у стадних тварин) та його постулат відносно того, що розвиток людини об'єктивно йде знизу, від природних задатків до верху, до можливих вершин, які здатне забезпечити суспільство, якщо буде сповідувати відповідну філософію. «Що дерево життя виростає не зверху вниз, а знизу вверх, – це, до Дарвіна, вислизало від уваги людей» [2, с.10]. Звідси його висновок про те, що слід «примусити себе усвідомити, що соціальна поведінка людей диктується зовсім не тільки розумом та культурною традицією, але продовжує підлягати й тим закономірностям, які властиві будь-якому філогенетично виниклій поведінці; а ці закономірності ми достатньо добре пізнали, вивчаючи поведінку тварин» [2, с.16].

Ці міркування вкрай важливо брати до уваги, зважаючи на повне домінування в радянській період виключно соціологізаторського підходу до сутності людини. Радянський вчений В.П. Ефроїмсон, твори якого, на жаль, за

його життя в тоталітарному минулому не видавались а він сам піддавався репресіям за дослідження в галузі генетики, стверджував, що суть вчення К. Лоренца розкриває поняття імпресингу, якими «є не нав'язувані батьками враження, а агресивний вплив зовнішнього світу, який вторгається в життя дитини і проломлює всі перегородки» [4, с.28]. Крім того, «імпресинг іноді позитивно, але завжди на дуже тривалий термін визначає більшість мотивів діяльності людини, її цілі, її ціннісну шкалу» [4, с.27]. Людина від природи наділена певними потенціями, які вона за допомогою сильних вражень в дитячому віці здатна актуалізувати, якщо дорослі будуть уважно вивчати й сприяти цьому. «До кожної людини потрібно підходити з індивідуальними мірками, індивідуальними вимогами і засобами впливу. І цей індивідуальний підхід повинен розпочатись відразу ж по народженню» [4, с.18-19], оскільки «дитина до восьми років вже досягає 90% всіх своїх інтелектуальних можливостей. Якщо до цього віку їх не задіяти, не розвинути, не відкрити, є велика ймовірність того, що вони залишаться без розвитку» [4, 24].

Уявляється, що життєвий шлях людини, який відповідає її природній та соціальній сутності, має йти в напрямку, визначеному змістом фундаментальних категорій, якими є поняття *індивід*, *особистість*, *вільна індивідуальність*. Ми звертаємо на це увагу, серед іншого, і з тієї причини, що назва і, відповідно, напрям конференції, жорстко підпорядкований виключно категорії *особистість*. Тому спробуємо дати визначення даних понять як таких, які у своїй взаємодії та світоглядно-мотиваційних взаємопереходах якраз і характеризують **людину**.

Отже, поняття **індивід** визначає людину як живу природну істоту, яка веде суспільно-сумісний з іншими спосіб життя, послуговуючись у процесі духовно-практичної і матеріально-виробничої діяльності мовою як засобом комунікації. Людина як суб'єкт цілепокладання в якості індивіда в мотиваційній сфері свідомості покладається на цілі, безпосередньо пов'язані з її психофізіологічними тілесними потребами. Розуміння людини як індивіда стало визначальним у розробці концепції матеріалістичного розуміння історії. Специфічною „теорією” людини як індивіда є міфологія як первинний, перший, органічно властивий їй

тип світоглядно-мотиваційної свідомості. В ньому людина проектує внутрішній світ своїх потреб, інтересів, цілей, бажань, уявлень і т. п. у зовнішній природний світ як органічно споріднений з собою. В олюдненій природі людина споглядає себе саму у всій сукупності своїх індивідуальних специфічних особливостей, спостерігає за собою як індивідом, котрий безпосередньо ототожнюється, рідниться з однорідними предметами, явищами, процесами природи, що, в свою чергу, також індивідуалізовані, персоніфіковані, поіменовані як природні індивіди.

Індивід – це людина як окремий представник виду *homo sapiens-demens*, виду розумного безумця, як її визначив послідовник вчення К. Лоренца Е. Морен [див.3, с.106]. Чому так? Тому що потенційно вона може бути розумною, але для цього потрібно розвинути *цілеспрямований вольовий розум* у собі такою мірою, яка б дала можливість їй бути особистістю.

Людину як **особистість** формує головним чином релігійно-філософський світогляд (не плутати з церквою!) як такий, що вимагає від людини змінити егоцентричну стихійно-афективну і часто свавільну орієнтацію на соціально впорядковану, узгоджену і злагоджену з іншими індивідами. Етимологічно й семантично *релігія – це святість зв'язку людини з іншими людьми, зі своїм власним минулим життям, життям народу, історією людства загалом.* **Особистість** – поняття, яке визначає людину в якості суб'єкта самопізнання, тотожне і природо-пізнанню, і суспільствознавству. до якого спонукає зазначений тип світогляду. Він утверджує в людині моністичне начало, облагороджене напруженою внутрішньою душевною роботою самовдосконалення, в той час як міфологічний – множинне, незібране (й не зібране) нею самою в продуктивну цілісність і цілість в собі самій.

Розвиненість людини як особистості суттєво залежить від типу політичного устрою в суспільстві. Якщо воно демократичне й правове, маємо соціалізацію, яка йде від людини. Якщо тоталітарне, маємо розчинену в соціумі особистість на зразок „радянської людини”. В усякому разі, досить часто особистість як поняття соціальної філософії визначається мірою засвоєння людиною як індивідом

суспільного досвіду людства, країни, народу. Тобто, домінанта в особистості йде від загального до індивідуального.

Поняття **індивідуальності** позначає специфічні особливості прояву будь-яких властивостей, зумовлених конкретними обставинами місця, часу, взаємодії з властивостями інших людей і факторів, що складають природне й суспільне середовище людського буття. Звідси поняття людини як **природної індивідуальності** має такий зміст: безпосередній прояв душевних схильностей, який, маючи усталені форми, може характеризувати людину без того, щоб вона ставила перед собою якісь свідомо обрані цілі, підпорядковуючи їм напрямки своєї життєдіяльності.

Вільна індивідуальність – це людина, що свідомо формує в собі філософський рівень світопізнання і світорозуміння, отже, є суб'єктом власної волі і власного мислення, суб'єктом розуму і розумної духовно-соціальної дії, суб'єктом загальнолюдської історії та всесвітнього Універсуму. Це тип людини, яка, з одного боку, діє як соціальна істота, з іншого – як істота асоціальна у всьому тому, що будь-яким зовнішньо-примусовим чином зобов'язує її бути нижче того рівня, який вона має у своїй волі і своєму мисленні, але який має місце в суспільстві. Вільна індивідуальність – це особистість, достатньо сильна в своєму розумно-вольовому мисленні й поведінці, щоб не бути ні в чому конформістською, стереотипною, класифікованою й типізованою. Це найвищий прояв духовно-пізнавальної та духовно-практичної соціалізації людини як шлях її розвитку.

Література

1. Антология мировой философии. В 4-х т. – М., «Мысль», 1969. – Т.1. – 936 с.
2. Лоренц К. Агрессия (так называемое Зло) – «Вопросы философии», 1992. – №3. – С.5-38.
3. Морен Е. Утраченная парадигма: природа человека. – Киев: КАРМЭ – СИНТО, 1995. – 240 с.
4. Эфроимсон В.П. Загадка гениальности. – М.: Знание, 1989. – 64 с.

Жадько В. А. Самовизначення людини як життєва проблема / В. А. Жадько, П. О., Бідзіля // Людина в умовах соціокультурного простору: духовно-практичний вимір. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (3-4 червня 2016 р., м. Мелітополь, Україна). Частина I. Концептуальні схеми руху особистості у смислових просторах самовизначення. – Мелітополь, 2016. – С. 72 – 75.